

*Т.О. Масловська,
старший викладач,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна*

КАЗКИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Поет наближається до вищих істин, пов'язує свої витвори із реальними життям – це самовираження, творчість, він говорить про істини. Феномен художнього вимислу може виникати при сприйнятті художнього тексту, хоча може бути створеним із реальними діями, або на документальній основі. Будь-який художній твір відтворює світ в дійсності у певному творчому ракурсі. Література бере деякі явища, (вижимки) скорочує або розширяє їх. До уваги береться умовність та життєподібність – це рівноправні взаємодіючі тенденції художньої образності (гіпербола та гротеск).

Іронія – особлива форма самоіронії, самонасмішки, глузування, удавання, лукавство, насмішка із замаскованою формою. Класифікують такі форми іронії – це власне іронія, сарказм, інвектива (особливо гостро у поезіях В. Симоненка). Особливим видом алегорії є езопівська мова. Цей вид алегорії виникає в умовах тоталітарного режиму, несвободи, утиску свободи пера. Езопівська мова – замаскований спосіб думок з натяками, недомовками (інакомовлення, алюзії, іронії, алегорії) задля уникнення цензурних чи будь-яких заборон, переслідувань. Особливо популярною вона була в період соціалістичного реалізму. До цього трюку звертались і поети шістдесятники. Це був одним із кращих способів розкрити суть соціалістичної системи, режиму, хоча іноді це коштувало найвищою ціною – життям (В. Стус). Прикладом такої мови у В. Симоненка були казки. У іронії значення відмінне від сказаного, протилежне йому. Іронія – спосіб висловити трагічність, гостре засудження. Це форма показати вільний погляд на світ, до цього засобу поет навмисне вдається і це – найкращий прояв відтворення світу, відчуття навколишньої сфальшованості. У В. Симоненка іронія уражає в саму суть („Гострий плуг”, „Заячий дріб”, „Мандрівка по цвинтарю”, епітафії, казки, поезії-інвективи та ін.). Іронія дуже тісно пов'язана з комічним, гумором та сатирою.

Казка – жанр усної народної творчості. За семантикою казки поділяють на такі групи – чарівні, побутові, казки про тварин, за структурними ознаками – кумулятивні, авантюрні, легендарні, анекдотичні, сатиричні, гумористичні. Дослідниками казок були Я. Грімм, А. Кун, В. Шварц, Ф. Лібрехт, Ф. Буслаєв, К. Леві-Строс, О. Афанасьєв, О. Потебня, О. Веселовський, Е. Тейлор, В. Пропп та ін. Жанр фольклорної казки сягає до міфу. Казка завжди має усталену структуру і композицію, зачин і кінцівку, протиставлення груп персонажів, позбавлених психологічної характеристики. Відсутні описи природи, побуту, сюжет побудований методом випробування головного героя з гіперболізованими фізичними та духовними якостями, властиві обмеженість часу, цілісність подій, спрямовані на перемогу добра зі злом, щасливе завершення казки.

Казки «Цар Плаксії та Лоскотон», «Подорож у країну Навпаки», «Казка про Дурила» написані для дітей, проте не були б вони Симоненковими, якби у них не постали означеними в своїй суті і на своєму місці головні для його етичного і громадянського кодексу поняття і явища: це й квітуча та щаслива краса – країна Сльозолій, в якій «*ллються сльози як ріка, бачте радість в них така*»; і неминуча присутність в послугі при тоні музи («*Ім поет один гладкий присвятив це й вірша. Скільки там було хвальби, Так скрасив їх вроду – Навіть жабки від ганьби булькнули у воду!*»). Невипадково автор вдається до казкових імен, наділяючи цим самим гіркою іронією та сарказмом. Країна, де на троні цар Плаксії та дочки Нудота, Вай-Вай і Плакота, сини – Плаксуні, їхні слуги забіяки-сльозівці. У наступному розділочку антиподом персонажів – дядько Лоскотон, який «*ходив по всій країні І носив з собою сміх*». Далі, арешт Лоскотона капітаном Макакою, визволення його робітниками та батраками і за допомогою сміху розвал царського трону. Хоч казка і написана для дітей, а точніше для Олесика, але вона всім змістом, кожним рядком відбиває трагічне минуле держави. Поет вдало використовує художні засоби, фольклорні елементи.

Роботу над «Лоскотоном», як сам називав цю казку В. Симоненко і «Подорожжю у країну Навпаки» він завершив влітку 1962 року. У листі до А. Перепаді від 10 листопада 1962 року він пише: «Ти нічого не сказав про мою другу казку, а для мене ж твій присуд значно важливіший, ніж рецензійні силогізми. А втім, казку я писав майже граючись» [1, с. 108]. А на початку наступного року схиляється очевидно на пропозицію А. Перепаді передати «Лоскотона» на конкурс, якщо умови його будуть прийнятні: «Дістав твого листа про «Лоскотона» конкурс – то заманлива річ, але, наскільки пам'ятаю, його умови передбачають мобілізаційний характер творів. І до того ж вони повинні відображати цікаве життя піонерів – збір металобрухту, вирощування кролів і т.п. Я ще не почуваю за собою такої сили хисту, щоб взятися за ці теми» [1, с. 109].

Казка «Подорож у країну Навпаки» – дивовижна незабутня подорож до казкової країни дуже подібної тоталітарному режимові. Сама країна за описом «Бороданя» була буже цікавою і загадковою для хлопчиків, які погодились подорожувати країною, де «*кожен робить, що хоче*». Автор символічно переносить у країну Навпаки читача: «*Ми потрапили-таки У країну Навпаки*». Невипадково В. Симоненко пише «У» окремо, У+країна, мабуть, із тим наміром, щоб казку пропустила цензура. Це підтверджується засобом оксюморону: «*Там в річках тече чорнило, Там ніхто не чув про мило! Галасують всі щодуху, Оком чують, вухом бачать, Догори ногами скачуть. Сажотруси хати білять, Землеміри небо ділять, Косарі дерева косять, Язиками дрованосять*». Оксюморон – різновид тропа, що полягає у поєднанні контрастних, взагалі протилежних за значенням слів, внаслідок чого утворюється нове смислове значення, якість, несподіваний вражаючий ефект. Для піднесення духу тієї атмосфери поет використовує гротеск. Алегорично змальовані події вражають історичною точністю. В. Симоненко не випадково підкреслює, що тепер не заманиш нічим «У країну Навпаки». В казках поет розкрив жахливу картину подій, які відбувалися в Україні. Гротескно зображає тоталітарний устрій.

«Казка про Дурила» написана поетом в останні місяці життя, коли на його очах змінювалася ситуація і в літературі, і поза нею, коли твори його вже або не друкували, або друкували спотвореними цензурою. Як згадує у цитованому вже виступі Б. Горинь, в ту, останню їхню зустріч середини вересня 1963 року, Симоненко перед від'їздом із Києва зайшов до редакції «Зміни» де, як сам він писав у щоденнику, у квітні були вже зняті його вірші. Тепер він чекав нової добірки, за яку дуже переживав. В сигнальному примірнику вересневої «Зміни» справді на двох сторінках були видруковані вірші В. Симоненка, але «червоним олівцем, з притиском, грубими лініями половину віршів було перекреслено навхрест «Україні», «Злодій», «Некролог кукурудзяному качанові, що зогнив на заготпункті» [2, с. 112].

«Казку про Дурила» «написав одним подихом, хоч дещо було заготовлено раніше» [3, с. 268], а опубліковано в збірці «Лебеді материнства». Це один із найвідвертіших творів письменника, де, з притаманними йому емоційністю і сарказмом, показаний і «щасливий рай» з його заповітами, і дорогу до нього через річку з крові та сліз, і грубе політичне ідолопоклонство, серед якого пишається панна Муза, що має «цноту вже не більш як у повії», а іншим, «тихим людям», головне – «повне корито бурди, теплу ковдру, затишну стріху та цукерки в'яди-годи». Нащо вже дурний і простакуватий Дурило, і й той збагнув: «Якщо йому правда ріднесенька мати, Та нащо ж йому п'яти лизати? А якщо йому люба лизня, То тоді його ненька – Брехня?».

Поза всяким сумнівом ця казка – гостра соціальна і політична сатира, вона є концептуально значима для всієї творчості В. Симоненка, бо в ній озвучені головні для поета, світоглядно значимі теми й мотиви, образи і психологічні ситуації. Зрештою в ній епічний задум автора розчиняється, губиться в пафосі суб'єктивних самовиявів казкових персонажів.

Загалом, епічний жанр, епічний тон не є головним для В. Симоненка. Його поеми – це спроба об'єктивувати внутрішній стан ліричного героя: спогади, переживання, настрої. Загалом, реальну причину звернення поета до епічного жанру можна хоча б частково зрозуміти з його листування. В березні 1962 він пише А. Перепаді: «Вдячний тобі, та й Поповичу за увагу до моїх писань, а до того ж я згоден з основними вашими заувагами. Мабуть, тільки причину тих вад невірно розумієте ви. Справа не в провінції. Справа в тому, що зараз я переводжу свій поетичний тепловоз на рейки сюжетності. І відверто зізнаюся, що ще не вмю рухати події лаконічно. Може, й не зумію – адже одного хотіння тут замало. Окрім того, є товариші, яких можна «провести» тільки словесним туманом. Це, між іншим, зробив талановито Іван Драч у своєму «Ножі». Я зробив це в «Голодній симфонії» (в останньому варіанті назва її «Симфонія прощання»). Цю поему я дуже люблю, бо, можливо, нічого кращого й не напишу» [1, с. 107].

Отже, йдеться не про оригінальний авторський потяг до нового для нього епічного жанру, та й невправність свою в творенні «сюжетності» він усвідомлює. Мета такого «переведення поетичного тепловоза» на нові рейки – напустити «словесного туману», «провести товаришів». Це підтверджує у своїх коментарях до листів В. Симоненка і Є. Сверстюк: «словесний туман» не як художній засіб, а як засіб «провести товаришів цензорів» [4, с. 117].

ЛІТЕРАТУРА

1. Листи Василя Симоненка // Сучасність. – 1995. – № 7. – С. 108–109.
2. Горинь Б. Тихий і громовий голос В. Симоненка / Б. Горинь // Сучасність. – 1988. – № 12. – С. 112.
3. Симоненко В. Берег чекає / В. Симоненко. – Мюнхен : Сучасність, 1973. – С. 268.
4. Сверстюк Є. Симоненкові листи / Є. Сверстюк // Сучасність. – 1995. – № 7. – С. 117.